

Prvorepublikové snahy o reformu právnického studia a jejich reflexe v návrzích Karla Engliše

prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.*

Právnická fakulta, Masarykova univerzita Brno

Abstrakt: Příspěvek pojednává o představách Karla Engliše o optimální podobě organizace, obsahu a metod studia na právnických fakultách, v kontextu meziválečných diskuzí o reformě právnického vzdělávání. Při reprodukci Englišových představ se opírá o dvě stati z roku 1935 – přednášku v právnickém spolku Všehrd, publikovanou v roce 1935 v *Obzoru národohospodářském*, a zejména o jeho příspěvek do *Vědecké ročenky brněnské právnické fakulty* (roč. XIII/1934–1935), jímž autor bezprostředně reagoval na osnovy vypracované na Ministerstvu školství a národní osvěty. Englišovy představy zasazuje do širšího kontextu, když stručně charakterizuje rakouskou právní úpravu, dílčí změny zavedené po vzniku republiky, následné odborné diskuze i oficiálně vzniklé osnovy z roku 1935. Pro úplnost krátce zmiňuje i realizaci některých z navrhovaných změn v tzv. druhé republice. V závěru se autor pokusil zkušenost z prvorepublikových diskuzí zobecnit a vyvodit z ní závěry pro současné úvahy o dalším směřování studia na právnických fakultách.

Abstract: The paper discusses Karel Engliš's ideas about the optimum form of organization, content and teaching methods at law faculties, which the author places in the broader context of the interwar discussions on the reform of legal education. In reproducing Engliš's ideas, he relies on two articles introduced in 1935 – Engliš's lecture at the Všehrd Law Society, published in 1935 in the magazine named *Obzor národohospodářský*, and especially his contribution to the *Science Yearbook of the Brno Law Faculty* (XIII/1934–1935), in which Engliš immediately responded to the curriculum prepared by the Ministry of Education. The author places Engliš's ideas in a wider context when he briefly characterizes Austrian legislation, the partial changes introduced after the establishment of the Czechoslovak Republic, subsequent professional discussions and the officially created curriculum of 1935. To understand the full complexity of the problem, he also briefly mentions the implementation of some of the proposed changes in the so-called Second Republic. At the end, the author tries to generalize the experience of the First Republic discussions and draw conclusions from it for current considerations about the further direction of studies at law faculties.

Klíčová slova: ČSR 1918–1939, Karel Engliš, právnické fakulty, reforma studia, vysoké školy

Key words: Czechoslovakia 1918–1939, Karel Engliš, faculty of Law, study reform; universities

1. Výchozí stav – rakouská právní úprava a její transformace do ČSR

Právní úpravu právnického studia recipovala první Československá republika z rakouského práva (a to – s marginálními odlišnostmi – i pro nově zřízenou Právnickou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě). Tvořil ji v prvé řadě zákon č. 68/1893 ř. z., o právovědeckých a státovědeckých studiích a státních zkouškách. Na něj navazovalo nařízení č. 204/1893 ř. z., jímž se upravují právnická a státovědecká studia a teoretické státní zkoušky. Tyto předpisy doplňoval rigorózní řád, přesněji zákon č. 57/1872 ř. z., kterým se vydávají nová ustanovení o tom, jak lze nabýti doktorátu na světských fakultách. Z našeho pohledu stojí za připomenutí, že nová úprava přinesla především zkrácení doby věnované výuce historickoprávních disciplín a posílení výuky veřejnoprávních disciplín zavedením dvou nových,

v dané době se formujících přednáškových a zkušebních předmětů: státního práva a též správní nauky a správního práva. Studium podobně jako dříve trvalo nejméně osm semestrů a rozdělovalo se na dva oddíly. Po absolvování třísemestrálního prvního oddílu se skládala historickoprávní zkouška, po absolvování druhého dvě státní zkoušky – judičiální a státovědecká. K získání doktorátu bylo třeba absolvovat tři přísné státní zkoušky (rigoróza) – historickoprávní, judičiální a státovědecké. Podmínky nabytí doktorátu upravoval rigorózní řád z roku 1872 (zákon č. 57/1872 ř. z., kterým se vydávají nová ustanovení o tom, jak lze nabýti doktorátu na světských fakultách).

Přes dílčí posun se jednalo o změny opatrné a pro mnohé nedostatečné, odpovídající celkovému duchu *Musilovy Kakánie*, která „*pisemně se nazývala Rakousko-uherská monarchie a ústně si dávala říkat Rakousko*“, státu, kde „*existovalo tempo, ale nikoliv velké tempo*“, kde „*jezdily také automobily; ale nikoli příliš automobilů*“, kde vydávali spoustu peněz na armádu, „*ale bylo to vždycky jen právě tolik, aby bezpečně zůstali druhou*

* Prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; ladislav.vojacek@law.muni.cz; ORCID-Nr. 0000-0002-7654-0391.

*nejslabší velmocí ve světě*¹..., tedy, řečeno prozaicky, kde se společnost vyvíjela v duchu nových trendů, ale jen velmi opatrně a pozvolna. Kritici nové podoby studia vytýkali, že je stále zastaralá, neboť v duchu postupně ustupující historickoprávní školy, vytlačované novými přístupy k právu, stále příliš akcentuje výuku historickoprávních disciplín. Nespokojeni byli i s celkovou organizací studia a metodami výuky, které odůvodněně považovali za málo motivující a celkově neefektivní, protože studenty stavěly do pozice prakticky zcela pasivních konzumentů toho, co je jim předkládáno. Reformátoři chtěli reagovat také na změnu hospodářské politiky státu, který s ohledem na sociální aspekty stále více zasahoval do záležitostí spadajících dříve do čistě soukromé sféry. V důsledku toho narůstala agenda státních úřadů, zvyšovaly se počty státních úředníků i nároky na jejich odborné vědomosti a rostl význam veřejnoprávních, případně „kombinovaných“ disciplín. Reformu provedenou uvedenými předpisy z roku 1893 v polovině devadesátých let kritizoval například T. G. Masaryk, podle jehož názoru byla „nedostatečná a nestojí vlastně za nic“.² Nepřehlédnutelným faktem byla také skutečnost, že se reálný život na fakultách s právní úpravou studia v mnoha směrech výrazně rozcházel.

Krátce před vypuknutím války vznikl na podkladě ministerské ankety v Komisi pro reformu veřejné správy, pracující v letech 1911 až 1914, podrobný návrh reformy právního studia, který však, zajisté i kvůli krizi ústící do vypuknutí války, zůstal jen na papíře. Ve Zprávách Právníků jednoty moravské, které byly předchůdcem Časopisu pro právní a státní vědu, se k chystaným změnám vyjádřil F. Weyr. Hlavní vadu studijního řádu viděl v tříměstrovém historickoprávním bloku. V duchu normativní teorie, zpochybňující dělení práva na soukromé a veřejné, zejména zdůvodňoval své odmítavé stanovisko k zamýšlenému rozdělení druhého oddílu studia na dva samostatné – judičiální a státovědecký – a vyslovil vážnou obavu, že pro profesory budou fyzicky nezvládnutelné chystané změny ve způsobu zkoušení. Naopak přivítal, že komise hájila názor, že „fakulty nemají být ústavou pro praktický výcvik budoucích úředníků, nýbrž mají pěstovati teorii vědeckým způsobem“.³

Předválečné diskuse a na jejich základě vzniklé koncepty do žádných praktických opatření nevyšly. Bezprostředně po vzniku republiky sice právní úprava zformovaná v posledních desetiletích 19. století doznala změn, ale jen dílčích. Jejich iniciátoři na dřívější reformní snahy vědomě nenavazovali a v podstatě pouze reflektovali naléhavou potřebu uzpůsobit některé organizační formy studia podmínkám v novém státě. V té chvíli to

bylo namístě. Hektické doby nejsou vhodným časem pro zásadní zásahy do komplexních problémů, které je třeba trpělivě a všestranně promyslet a důkladně připravit, protože „*nic není tak nebezpečné, jako experimentovati v těchto věcech*“.⁴

Československý parlament tak v prvních poválečných měsících novelizoval zákon č. 68/1893 ř. z., o právovědeckých a státovědeckých studiích a zkouškách státních, a to zákonem č. 290 Sb. z. a n., o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních. Zákon reflektoval především naléhavou potřebu uzpůsobit některé organizační formy studia podmínkám v novém státě a obligatorně přikázal vykonat historickoprávní státní zkoušku před započítáním čtvrtého semestru (dříve to bylo možné i po čtvrtém semestru), čímž chtěl reálně prodloužit čas na studium pozitivně právních disciplín. Dřívější rakouské říšské dějiny nahradil „*dějiny práva na území republiky československé*“ a formulačně pozměnil názvy některých dalších předmětů, aby odpovídaly novým státoprávním poměrům. Ustanovení zákona rozvedlo a doplnilo vládní nařízení č. 510/1919 Sb. z. a n., o provedení zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních, kterým vláda měnila ustanovení nařízení č. 204/1893 ř. z. Přísné státní zkoušky i nadále upravoval rigorózní řád z roku 1872. Do jejich organizace zasáhla vláda nařízením č. 235/1919 Sb. z. a n., o některých změnách rigorózního řádu pro fakulty věd právních a státních (toto nařízení brzy modifikovala nařízením č. 324/1920 Sb. z. a n., o změně rigorózního řádu pro fakulty věd právních a státních). Nové předpisy vesměs nabyly účinnosti od zimního semestru 1919/1920, takže obě nové československé právní fakulty – brněnská a bratislavská – se jimi řídily už od zahájení výuky.⁵

Dodejme ještě, že služební poměr vysokoškolských učitelů nově, ale opět v přímé návaznosti na dřívější předpisy, upravil relativně stručný zákon č. 79/1919 Sb. z. a n. Docentké habilitace stále upravovalo nařízení rakouského ministerstva kultury a vyučování č. 19/1888 ř. z. „*v příčině habilitace soukromých docentů*“.

2. Oživení reformních snah

Bezprostředně poválečná doba sice nebyla vhodná pro zásadní koncepční změny, zároveň však nebylo namístě příliš otálet se zahájením jejich příprav a ministerští úředníci si toho byli dobře vědomi. Příprava reformy se tak skutečně už na začátku dvacátých let rozběhla, respektive v duchu odkazu někdy až příliš ličnavé rakouské státní

¹ MUSIL, R. *Muž bez vlastností. I.* Praha: Odeon, 1980, s. 31 a 32.

² MASARYK, T. G. Naše nynější krize. In: *Česká otázka*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1990, s. 341.

³ WEYR, F. Reforma studií právo- a státovědeckých. *Zprávy Právníků jednoty moravské*. 1913, roč. XXII, s. 268. Kritizoval také nespravedlivé a protismyslné ustanovení, že se na české právníkové fakultě musí v rámci judičiální a státovědecké státní zkoušky konat přezkoušení z jednoho předmětu německy.

⁴ *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních*. Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919. Tisk 902 (www.psp.cz).

⁵ O organizaci studia více VOJÁČEK, L. Právníkové fakulty v právní úpravě meziválečného Československa (se zvláštním zřetelem na poměry v Brně). *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2007, roč. 15, č. 2, s. 147–158.

správy velmi pomalu rozbíhala. Oživila se také debata zainteresované veřejnosti. Uvažování směřovalo především k efektivnějším metodám výuky, optimální podobě studijního plánu, počtu zkoušek a pojetí doktorátu. V prvním směru se soustředilo na hledání cest, jak zabránit setrvalému stavu, kdy nezanedbatelná část posluchačů studovala – jak se tehdy s oblibou rádoby vznešeně říkalo – „in absentia“, a jak přimět studenty, aby se připravovali z oficiálních učebnic, a ne z pokoutně sestavených pomůcek, často účelově koncipovaných přímo s ohledem na zkušební zvyklosti toho kterého examinátora. Při úvahách o studijním plánu se objevovaly návrhy na zavedení některých nových povinných předmětů, ale zejména se diskutovalo o rozsahu výuky historickoprávních disciplín. V souvislosti se zkouškami se probírala především otázka zavedení povinných ročníkových zkoušek. Úvahy o doktorátu vycházely zejména ze skutečnosti, že se jeho úloha a pojetí v průběhu doby via facti poměrně radikálně změnily.

První neoficiální zprávy o záměrech Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO), konkrétně o nové podobě doktorátu, se na veřejnost dostaly v roce 1923.⁶ Podle nich mělo ke stávajícím třem rigorózům (historickoprávnímu, judičiálnímu a státovědeckému) přibýt čtvrté, poněkud nesourodě tvořené národním hospodářstvím, finanční vědou a právní filozofií.⁷ Striktně vzato, ani v tomto stadiu ještě nešlo o skutečnou reformu, neboť stále se měly jen dílčím způsobem rozšířit poválečné změny. V roce 1924 pak vznikl na ministerstvu návrh, jehož schválení by značně ztížilo udělování doktorátů. Navrhovatelé sice ještě nepočítali se zvláštní dizertační prací, což se v různých podnětech také objevovalo, ale doktorátu by mohl dosáhnout jen ten, kdo by doložil zpracování seminární práce, tedy z příslušné disciplíny absolvoval seminář. Zároveň měla být vedle zvolené specializace jako další zkušební předmět zavedena právní filozofie. Oponenti tomuto návrhu oprávněně vytýkali, že nereflktuje skutečnost, že v praxi se získání doktorátu vyžadovalo jako podmínka k výkonu některých klasických právnických povolání a že byly snahy okruh těchto povolání ještě rozšířit, tedy že zpřísnění podmínek jde proti tomu, jakou roli doktorát hraje v zavedené praxi, i proti směru, kterým by chtěla praxe kráčet do budoucna.⁸

Naléhavost reformy právnického studia se odrazila ve frekvenci článků a drobných glos, jimiž ji připomínaly jednotlivé právnické časopisy – Právník, Časopis pro právní a státní vědu, Sborník věd právních a státních, Všehrd či Právní obzor, ale také časopisy specializovanější a denní tisk. Redakční kruh časopisu Všehrd, vydávaného společně studentskými právnickými spolky Všehrd v Praze, Právník v Brně a Právník v Bratislavě, dokonce přivedla k vypsaní dotazníkové akce („anke-

ty“). Ve Všehrdu zformulovali osm otázek, které členové jeho redakce považovali za stěžejní, a vyzvali své čtenáře, aby na ně odpovídali.⁹ Celkové výsledky sice nemáme k dispozici, ale leccos naznačují diskuse nad dílčími podklady v pražské redakční radě, o nichž Všehrd průběžně informoval.

Redakční rada Všehrdu se především ptala na samu potřebu změny studijního řádu a v případě kladné odpovědi na její podobu (novelizace stávající úpravy nebo zcela nový studijní řád). V následných diskusích se s využitím prvních došlých odpovědí shodla na tom, že je třeba zásadní a na delší dobu stabilizující reformy, zaváděné postupně podle ročníků po dobu čtyř let.¹⁰ Respondenti se vesměs stavěli proti rozdělení fakult na státovědecké a právnické v užším slova smyslu a zasazovali se za jednotnou úpravu pro všechny právnické fakulty. Hledali vhodné cesty, jak výuku přiblížit praxi, zabývali se pojetím doktorátu a diskutovali i o odízných zkušebních taxách.

Oficiální příprava reformy dostala novou dimenzi v roce 1925, kdy ministerstvo ustavilo komisi složenou ze zástupců jednotlivých právnických fakult, jíž předsedal pražský profesor Augustin Miříčka.¹¹ Její členové se konzervativně (a zřejmě rozumně) shodli na tom, že není vhodné budovat zcela nový systém vycházející z cizích vzorů, ale že je nutné soustředit se na odstranění hlavních nedostatků fungujícího systému.¹² Komise ovšem nasadila – věrna odkazu Kakánie – rozvážné maratónské tempo. Scházela se jen sporadicky, a tak konkrétní ministerské návrhy na sebe nechaly ještě celé desetiletí čekat.

K chystané reformě se již v této době v tisku vyjadřovala řada profesorů, a to nejen těch, které přímo oslovilo ministerstvo (nejsoustavněji bratislavský a později pražský profesor římského práva Otakar Sommer, jako redaktor Všehrdu často také budoucí brněnský profesor František Čáda). Z mladších právníků, kteří na profesorský titul dosáhli až později, si zaslouží připomenutí Václav Vaněček. Pozdější profesor právních dějin a akademik, uznávaná i zatracovaná, rozhodně však nepřehlédnutelná persona československého právníctví minulého století, se přes své mládí (*1905) ve Všehrdu postavil k problému s obdivuhodným nadhledem.¹³ Vytkl a rozvedl tři klíčové

⁶ K tomu noticka *Reforma právnického studia*“ (zkratka je.). *Všehrd*. 1923–1924, roč. V, s. 105.

⁷ Zároveň se měly snížit zkušební taxy (poplatky placené studenty) za jednotlivá rigoróza.

⁸ Právníký doktorát (značka V–). *Všehrd*. 1924–1925, roč. VI, s. 145.

⁹ O vyhlášení dotazníkové akce, otázkách a způsobu, jak reagovat, informoval „za redakční kruh listu československých právníků ,*Všehrd*‘ Dr. Čáda, t. č. redaktor“; (Anketa o reformě studia právnického (zkratka Ča.). *Všehrd*. 1923–1924, roč. V, s. 161–162.

¹⁰ Anketa o reformě studia právnického. (zkratka Ča.). *Všehrd*. 1923–1924, roč. V, s. 216.

¹¹ Vedle něj v ní zasedali jeho fakultní kolegové Jan Kapras a Emil Svoboda, dále profesori Heinrich Rauchberg, Robert Mayr-Harting a Otto Peterka z pražské německé fakulty, František Weyr, Bohumil Baxa a Jaromír Sedláček z brněnské a Bohuš Tomsa, Karel Laštovka a Jan Vážný z bratislavské fakulty. K tomu *Reforma právnického studia* (značka n–). *Všehrd*. 1925–1926, roč. VII, s. 111.

¹² *Reforma právnického studia* (značka c–). *Všehrd*. 1925–1926, roč. VII, s. 89.

¹³ VANĚČEK, V. K reformě právnického studia. *Všehrd*. 1927–1928, roč. IX, s. 79–83. Podkladem článku bylo Vaněčkovo vystoupení ve Všehrdu.

problémy, kolem nichž se koncentrovalo vše ostatní a jejichž řešení by podle něj měli studenti sledovat a případně se snažit ovlivňovat: doktorát, praktická cvičení a výuku právní historie (čtvrtý problém, přesahující rámec reformy, viděl v úrovni středoškolské přípravy). Plédoval za zpřísnění požadavků na doktorát. K zavedení povinných praktických cvičení podle něj stačilo „jen“ zvýšení počtu asistentických míst. Na první pohled se může zdát překvapivý názor budoucího právního historika na výuku historickoprávních disciplín, proto se u něj krátce pozastavím (navíc mladý Vaněček vnímal problém podobně jako později „zralý“ Engliš). Přiklonil se totiž k poměrně frekventované myšlence vyučovat vlastní právní historii paralelně s platným právem. Své stanovisko zdůvodňoval tím, že mezi jednotlivými historickoprávními disciplínami, na jedné straně římským právem (spolu s většinou pasáží kanonického práva) a na straně druhé právní historií v užším slova smyslu, je nutné diferencovat, protože propedeutickou funkci může okamžitě plnohodnotně plnit jen první z nich. Proto má těmto disciplínám zůstat vymezeno místo na začátku studia, zatímco výklady o pramenech a institutech staršího, zejména středověkého práva mohou přinést náležitý efekt jen ve spojení se zvládnutím obsahu jednotlivých pojmů v současném právu, a budou tedy přínosnější a studentům přístupnější, až pokročí i ve studiu platného práva. (Že neznalost obsahu elementárních právnických pojmů a pojetí základních právních institutů komplikuje – a nezanedbatelně – výuku právní historie i dnes, kdy je výuka právních dějin už podstatně omezena a oproti prvorepublikovým poměrům jsme zvýhodnění souběžnou výukou teorie práva a státovědy, jistě potvrdí každý z kolegů, kteří se na ní podílejí. Ovšem na straně druhé: něčím se začít musí.)

3. Ministerské osnovy z roku 1935

Na konci dvacátých a na počátku třicátých let, kdy se vysoké školství podobně, a možná ještě více než jiné obory, složitě potýkalo s finančním zabezpečením elementárního fungování jednotlivých institucí, ustoupil problém reformy právnického studia do pozadí. Konkrétní obrys tak reforma dostala až v roce 1935, kdy Ministerstvo školství a národní osvěty, v té době vedené excelentním pražským civilistou prof. Janem Krčmářem, poskytlo právníkům fakultám osnovy „*zákonu, obsahujícího základní ustanovení o studiu a zkouškách právnických*“, a na něj navazujícího „*vládního nařízení o podmínkách nabytí doktorátu práv*“.¹⁴ Nesly se v duchu hesel, z nichž mnohá zaznívala již dříve a zaznívají i dnes. Jejich autoři chtěli v první řadě více přiblížit studium potřebám praxe. Nejzřetelnější změnou v tomto směru mělo být zkrácení prvního historickoprávního oddílu studia na dva semestry a jeho pře-

organizování, po němž by mu spíše slušelo označení propedeutický. Veškerá výuka se měla odpoutat od pouhého memorování jednotlivostí a koncentrovat se na obecnější a univerzálněji použitelné vědomosti a dovednosti. Novým obligatorním předmětem se měly stát přednášky z právní a hospodářské metodiky. Měly se také zpřísnit podmínky pro udělování doktorátu: vedle absolvování nově koncipované rigorózní zkoušky, která se měla konat jen z oboru, z něž adept psal dizertaci, a z právní filozofie (pokud by byla hlavním předmětem, další předmět by si student volil), se mělo vyžadovat i předložení písemné dizertace. Osnova zákona chtěla opustit dosavadní oficiální označení „*fakulta věd právních a státních*“ a používala označení právnická fakulta.

K návrhům z ministerských osnov se pochopitelně vyjádřily fakultní profesorské sbory a do diskusí se jinými cestami zapojili i jednotliví učitelé. Zatímco pražský a bratislavský profesorský sbor k nim zformulovaly poměrně obsáhlá oficiální stanoviska,¹⁵ brněnská fakulta věnovala tématu reformy studia jedno číslo fakultní Vědecké ročenky¹⁶ a brněnský profesorský sbor pak místo společného stanoviska pro ministerstvo jen odkázal na příspěvky z ročenky. Dotyčné číslo ročenky se sice začalo připravovat již dříve a uzávěrku mělo ještě před zveřejněním reformních návrhů, avšak jeho redaktoři vydání odložili a autorům poskytli čas k tomu, aby své příspěvky ještě přepracovali. Vesměs tak skutečně narychlo učinili, přičemž někteří je přepracovali zcela zásadně, což je zcela zřejmé právě i u Englišova příspěvku. Jejich pojetí a obsah pak potvrdila konstatování z úvodu stati právního historika Františka Čády, že „*reforma právnického studia se dotýká tolika sporných otázek, že se ztěží najde souhlasné řešení kromě toho právě, že reformy potřebujeme*“.¹⁷ Příspěvky oscillovaly na škále od těch, které se snažily především najít a zdůvodnit místo určitého předmětu v novém systému výuky a upozornit na jeho význam, až k těm, které se soustředily na koncepci reformy jako celek.¹⁸

¹⁴ Text návrhu zákona, vládního nařízení i důvodových zpráv k nim. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 3–19 (v rámci Časopisu pro státní a právní vědu, do něž bylo toto číslo ročenky z finančních důvodů začleněno, to byly s. 481–497).

¹⁵ Profesorský sbor právnické fakulty bratislavské k reformě doktorátu (Dr. Luby.). *Všehrd. 1935–1936, roč. XVII, s. 201–203*; Právnická fakulta Univerzity Karlovy k reformě (J. M.–r.), tamtéž, roč. XVII, s. 247–250; Profesorský sbor bratislavské fakulty k úpravě právnického doktorátu (Luby), tamtéž, s. 250–253. Stanovisko pražské fakulty vyjádřil i prof. A. WENIG v článku K reformě právnických studií (*Právník. 1936, roč. LXXV, s. 1–15*).

¹⁶ *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935.

¹⁷ ČÁDA, F. Právnické studium. Několik poznámek o jeho reformě. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 53.

¹⁸ Z tohoto rámce vybočoval závěrečný příspěvek doc. Rudolfa Wierera, plédující za zavedení přijímací zkoušky na fakultu. Vznikl zřejmě pod vlivem toho, že ve studijním roce 1933/1934 na brněnské fakultě kulminoval zájem o studium a že mezi profesory dlouhodobě vládla nespokojenost s připraveností gymnazistů ke studiu práv. Srov. WIERER, R. Otázka přijímací zkoušky na právnickou fakultu. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 118–121. K počtům zapisovaných studentů *Dějiny univerzity v Brně*. Brno: UJEP, 1969, s. 397.

4. Karel Engliš a reforma studia

Karel Engliš za první republiky osciloval mezi brněnskou fakultou, „politickou“ a hospodářskou politikou státu, přičemž druhé a třetí jej postupem času více a více pohlcovalo. Ačkoliv se sám za politika nikdy nepovažoval a viděl se jako do politiky vtažený specialista, vydobyl si, a to nejen samotnou vahou úřadů, které vykonával, silnou pozici, kterou ještě umocňovala „otcovská“ podpora ze strany prezidenta republiky.¹⁹

Do fakultní ročenky Engliš přispěl statí, která sice nezapírala v dané době nesporně odůvodněný zájem na získání většího prostoru pro „autorovy“ disciplíny, ale zároveň se zaměřila i na obecnější problémy a vyjadřovala se i k některým jednotlivostem.²⁰ Jak jsem to již zmínil, patřil k těm, kteří příspěvek dodatečně upravili, aby reagovali na reformní návrh ministerstva, respektive on jej zásadně přepracoval a reagoval přímo na jednotlivá ustanovení navrhovaných předpisů. Nebyl to však jeho jediný publikační výstup věnovaný reformě studia. Ještě před zveřejněním ministerských osnov vystoupil na téma reformy právnického studia na půdě spolku Všeherd. Písemnou podobu jeho přednášky pak v roce 1935 otiskl *Obzor národohospodářský*.²¹ I když Engliš text z Vědecké ročenky, na který se soustředí má pozornost, koncipoval jako kritiku konkrétních ustanovení ministerských návrhů, která považoval za problematická, samotnou kritiku osnov v této stati potlačím a soustředím se především na jeho vlastní představy. Starším Englišovým textem (pro snazší orientaci jej budu označovat jako přednášku ve Všeherdu) se nebudu samostatně zabývat, jen upozorním na případné dílčí odlišnosti od návrhů z článku ve Vědecké ročence.

Svůj příspěvek do ročenky Engliš uvedl částí, nazvanou „I. Právo – hospodářství – filosofie“. Myšlenky z ní pak rozvedl v následujících dvou částech „II. Rozdělení právnického studia“ a „III. Odbor státovědecký“. Nad rámec svého hlavního zájmu výklad doplnil o „IV. Ostatní připomínky“.

a) Právo – hospodářství – filosofie

Obě stati Engliš sice otevřel jinými slovy, ale se stejným smyslem. Potřebu reformy v nich odvozoval od změn, ke kterým došlo od doby, kdy vzniklo jádro platné právní úpravy. Bouřlivě se rozvíjelo zejména správní právo a z plenek postupně vyrůstala věda správního práva, respektive věda jeho dílčích segmentů. Vedle správního práva se nově formovalo i ústavní právo. Přestože jejich materie rychle a výrazně narůstala, tyto nové disciplíny se jen krok za krokem

propracovávaly k pozici blízké již dlouho stabilizovaným judičiálním oborům. Engliš z toho vyvozoval nutnost změnit obsah, organizaci i metody výuky. Ocenil ministerstvo, konkrétně ministra J. Krčmáře, že reagovalo na volání po reformě a vypracovalo a zveřejnilo příslušné osnovy. Vyzvedl pojetí rigorózní zkoušky, ale kriticky se postavil především k předpokládanému obsahu a uspořádání samotné výuky.

Engliš především zapochyboval nad tím, zda osnova zákona adekvátně „řeší hlavní problém – problém disciplín, jejichž materie nesmírně vzrostla, tedy studia státovědeckého“, a dovozoval, že při jejich nedoceníení by se „reforma minula hlavním cílem“. Jako vnější projev nedostatečného ocenění těchto disciplín vnímal posun od označení „fakulty věd právních a státních“ k názvu „právnické fakulty“ nebo používané slovní spojení „studující právo“.²² Vedle státovědeckých disciplín jako celku považoval za nedoceněnou výuku metodologických základů práva, respektive „metodiku (lépe noetiku) věd právních a hospodářských“²³ a postrádal „vědu o politice“²⁴ tedy obdobu naší státovědy. Přitom v duchu svých teleologických koncepcí, spojujících fungování hospodářské sféry se specifickým způsobem „nazírání“, tedy specifickým způsobem posuzování jednotlivých poznatků, odlišným od „nazírání“ právnického, zdůrazňoval, že metodiky právních věd a věd hospodářských nelze vyučovat v rámci jednoho předmětu, protože se zásadně liší. Je třeba říci, že obě tyto výhrady měly racionální jádro a souzněly s vývojovými trendy práva a právní vědy. Ostatně zaznívaly z více stran, i když cesty k odstranění kritizovaných nedostatků platné právní úpravy i nedostatečnosti navrhovaných změn vedly u jednotlivých aktérů různými směry.

b) Rozdělení právnického studia

V další části příspěvku se K. Engliš soustředil na podobu studijního plánu, v praxi i podle návrhu zákona rozděleného na dva studijní oddíly.

Už z jeho úvodních úvah vyplývá, že za nezbytné považoval přeměnit první studijní oddíl z čistě historickoprávního na propedeutický. V tomto – jak už víme – v zásadě, ale skutečně jen v zásadě, souzněl s návrhem zákona. Za *condicio sine qua non* nové podoby prvního studijního bloku Engliš považoval výuku zmíněné metodologie, respektive podle něj dvou samostatných metodologií – metodologie věd právních a metodologie věd hospodářských, a také výuku vědy o politice. Naopak některé historickoprávní výklady podle jeho názoru měly nebo mohly být zčásti přesunuty do druhého oddílu, aby je posluchači absolvovali až po osvojení si základního právního pojmosloví a seznámení se se základními právními instituty.

¹⁹ Jejich vztah výstižně odráží reakce T. G. Masaryka na jednu z unáhlených demisí ministra Engliš: „Po druhé více státnicky, milý Engliši, ne tak studentsky.“ CHYTIL, V. *Vzpomínám si 2. Z paměti Englišova žáka*. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 210.

²⁰ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 20–33; tento text 23. listopadu 1935 otiskla též *Hospodářská politika*.

²¹ ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 154–166.

²² Vše ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 21.

²³ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 22.

²⁴ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 23.

Engliš také kritizoval navrhovanou strukturu historickoprávních disciplín („*římské právo a vývoj práva ve středověku a novověku, v tom podrobněji vývoj práva církevního a vývoj práva na území republiky Československé*“). Za adekvátnější považoval „*rozeskupiti právní historikum na historické prvky práva soukromého, i kdyby tato skupina zahrnovala více kolegií, ... a na historické prvky práva veřejného, kterýžto výklad se nemůže omeziti pouze na právo středoevropské, ježto na př. ústava naše ústí do práva francouzské revoluce*“. Zároveň, s distancí, že si nedovoluje „*se svého hospodářského stanoviska vysloviti rozhodného úsudku*“, predikoval, že i pro judičiální disciplíny je potřebné, „*znáti soustavu práva dříve, než je možno dělati jeho historii*“,²⁵ tedy že by i historické výklady, které se k nim váží, mohly být přesunuty až do vyšších semestrů studia.

Engliš dále dovozoval, že z přípravného charakteru prvního oddílu studia nutně plyne, že jej studenti musí uzavřít dříve, než začnou studovat předpisy pozitivního práva z druhého oddílu. Aby se posluchačům ulevilo, připouštěl (podobně jako návrh), že by se první státní zkouška nekonala ze všech předmětů zároveň, ale že by bylo možné samostatně zkoušet římské právo, přičemž by obě dílčí zkoušky společně tvořily první státnici.

Podle osnovy zákona měl šestisemestrový druhý studijní oddíl jako dřív zahrnovat judičiální i státovědecké disciplíny, zatímco Engliš navrhoval jejich oddělení, tedy rozčlenění celého studia do tří bloků. Jelikož mezi judičiálními a státovědeckými předměty neexistuje obdobný vztah jako mezi přípravným studiem a jimi, mohly být podle Engliše i nadále „*poslouchány*“ v libovolném pořadí a stejně tak nebylo podstatné, v jakém pořadí budou posluchači skládat druhou a třetí státní zkoušku. Dále konstatoval, že zatímco rozsah materie judičiálních oborů je v podstatě konstantní, státovědecké obory prošly v posledních letech bouřlivým vývojem a materie, kterou je třeba v rámci nich zvládnout, výrazně zbytněla. Jak konstatoval už v úvodní části, to pak při současné organizaci výuky „*vede nutně k tomu, že příslušné disciplíny jsou traktovány stále povrchněji a plytčeji a že studující se na ně dívají jako na přívěšek méně důležitý*“.²⁶ Navíc se na fakultách zažila praxe, že studenti nejdříve absolvují judičiální zkoušku, a tak po celý čtvrtý ročník koncentrují svou pozornost na disciplíny, které pokrývá. Díky tomu „*[p]rávnické fakulty připravují výborné soudce, ale velmi nedokonale připravují posluchače pro veřejnou službu*“,²⁷ v níž potřeba právníků navíc rychle roste. Z toho vyvodil, že s ohledem na malou velikost našeho státu sice nelze jako ve velkých státech rozštěpit právnické fakulty na právnické (v užším slova smyslu) a státovědecké, ale že cestou k nápravě by bylo právě rozdělení stávajícího

druhého oddílu studia na dva samostatné, vždy zakončené státní zkouškou. To považoval za důležitější než navýšení počtu přednášek pro státovědecké obory, k nimž řadil i nauku o národním hospodářství a národohospodářskou politiku, stejně jako finanční vědu a československé právo finanční. Zajímavé je, že jeho blízký souputník F. Weyr, který se reformě studia také věnoval, i když už před válkou a krátce po ní,²⁸ a s nímž jistě debatoval i na toto téma, takového řešení razantně odmítal, protože dělení práva na soukromé a veřejné nepřikládal význam. Při rozdělení studia na tři bloky by podle Engliše bylo zároveň nezbytné prodloužení studia na deset semestrů, přičemž na dvousemestrový první oddíl by navazovaly dva oddíly čtyřsemestrové. Zda se jako druhý zařadí oddíl judičiální nebo státovědecký, nepovažoval za podstatné, ale předpokládal, že v duchu vžité tradice skládat nejdříve judičiální zkoušku, by se zvolil oddíl judičiální.

K této části ještě musím připomenout, že ve své přednášce ve Všeherdu Engliš sice zaujal k rozdělení právnické fakulty na fakultu právnickou a státovědeckou stejný postoj, ale zároveň nadhodil otázku, zda by nebylo žádoucí v Praze zřídit „*zvláštní a samostatnou vysokou školu státních věd*“, kde by mohli studovat i cizinci, zejména ze slovanských států. Podle něj by se tím zejména „*zvýšila ‚politická‘ hodnota studia cizinců v Praze proti studiu pouze věd technických*“.²⁹ Přineslo by to i dílčí odlehčení pro právnické fakulty, zatěžované velkým množstvím zkoušek. V pozdější stati se také nevrátil k zajímavé myšlence, že by absolvování propedeutického a státoprávního oddílu studia mohlo vytvořit uzavřený celek, opravňující k výkonu některých funkcí ve státní správě.

A ještě musím dodat, že v přednášce ve Všeherdu Engliš požadoval, aby se zkoušelo jen to, co bylo skutečně odpřednášeno, čímž se zajistí, že „*nebude látka podrobnostmi rozpinána do nemožnosti*“.³⁰ Usnadnění studia spojoval i s tím, že učitelé opatří své disciplíny učebnicemi, které zároveň „*jsou také veřejnou kontrolou vědecké hodnoty a obsahu přednášek*“.³¹

c) Obor státovědecký a státovědecká státní zkouška

Třetí částí svého výkladu přikládal K. Engliš zajisté velkou váhu, všechny jeho předchozí výklady k ní svým způsobem směřovaly. Soustředil se tu na výčet povinných předmětů, které měly být v rámci státovědeckého oddílu odpřednášeny a na odůvodnění svého přístupu. Jeho představu, dost odlišnou od osnovy zákona, charakterizovala

²⁵ Všechny výše uvedené citace v tomto odstavci ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 25.

²⁶ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 20.

²⁷ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII*. Brno: PF MU, 1935, s. 27–28.

²⁸ WEYR, F. Reforma studií právo- a státovědeckých. *Zprávy Právnické jednoty moravské*. 1913, roč. XXII, s. 259–268; WEYR, F. Reforma právnického studia. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1923, roč. VI, s. 93–98. V roce 1927 (7. května) se pak ještě zamýšlel nad úpravou doktorátu v Prager Presse (úvodník Das juristische Doktorat) a patřil k těm, kteří by tento titul nejráději ponechali jen docentům. Usoudil však, že by to nebylo realizovatelné, proto akceptoval, že se skládal jen z jednoho předmětu.

²⁹ Obě citace ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 157.

³⁰ ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 162.

³¹ ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 163.

především snaha ke každému „předmětu ryze právnímu s výkladem normativním“, tedy k předmětu podávajícímu dogmatický výklad příslušných platných norem, přiřadit „obdobný předmět teleologický“, tedy metodiku (vědu či nauku) daného předmětu. Konkrétně pendantem k ústavnímu právu měla být již zmiňovaná nová disciplína – „věda o politice (státní filosofie)“, tedy v podstatě naše státověda. Mezinárodní právo měla doplnit také nová „věda o mezinárodní politice“, právo finanční „věda finanční“. Vzhledem k šíři a rozmanitosti problematiky správního práva měly „správní právo hospodářské a sociální“ doplnit výklady o národním hospodářství, zbylé obory správního práva pak „nauka správní o soustavách branných, vyučovacích atd.“³² V návaznosti na svou zkušenost z dřívějšího působení na české technice v Brně Engliš dovozoval, že „opatřuje-li dnes technika pro své posluchače vědomosti národohospodářské a encyklopedické vědomosti právní, musí právník také trochu rozumět materii, která je právně uspořádána“,³³ tedy znát i zákonitosti fungování národního hospodářství. Za podstatnou součást výuky národního hospodářství v navrhovaném programu považoval výuku hospodářských dějin. Mezi nepovinnými, ale ve výuce zajištěnými předměty pak postrádal „nauku o bilancování a účtování soukromých podniků“. Nezamlouvalo se mu, že osnova slučuje finanční právo a finanční vědu do jednoho předmětu, a to ze dvou důvodů: jednak proto, že spojuje materii normologickou (finanční právo) a metodologickou (finanční vědu), jednak proto, že „platné finanční právo je svým rozsahem daleko obširnější nežli mnohé velké obory správní, které mají v osnově samostatnost (i při zkouškách)“.³⁴ Obdobně návrh sice spojoval v jedno též „nauku správní a československé právo správní“, ale tam to bylo pro Engliše akceptovatelné, protože „příslušné teleologické výklady chybí“.³⁵ Za logicky chybný považoval i název předmětu „nauka o národním hospodářství a hospodářská politika“, protože druhá část názvu je obsažena už v první.³⁶

Engliš považoval za důležité pozastavit se i u navrhované podoby státní zkoušky. Ta měla oproti platnému stavu zahrnovat i mezinárodní právo, dosud zkoušené jen u rigoróza. Opět tu připomenul velký rozsah zkušebního předmětu finanční právo a finanční věda, což spolu s tím, že je na něj vyhrazen stejný čas jako na ostatní disciplíny, způsobuje, že „je zkouška nutně povrchní, a tomu odpovídá i studium“.³⁷

Privítal, jak jsem to již zmínil, že studenti měli dostat možnost vykonat v rámci první státnice zkoušku z římského práva odděleně, a studentům chtěl přípravu na zkoušky usnadnit i tím, že dostanou možnost konat jednotlivou zkoušku, která se pak započítá do celkového výsledku, i u předmětu státovědecké státnice.

d) *Varia*

Englišovu analytickému pohledu neušly ani některé formulační nedostatky osnovy s možnými negativními praktickými důsledky.

Engliš podpořil myšlenku praktických cvičení, která se ostatně už reálně ve výuce praktikovala, ale jim věnovanou pasáž v osnově považoval za nedostatečně rozpracovanou. Z návrhu lze vyčíst, že od povinných praktických cvičení (s povinností navštěvovat je v rozsahu dvou hodin ve studijním oboru, která podle něj nebyla příliš smysluplná, protože předpokládal, že skutečně účelná cvičení budou posluchači navštěvovat dobrovolně) odlišoval nepovinná seminární cvičení. Osnově vytýkal, že tuto druhou podobu cvičení, hrající nenahraditelnou roli v přípravě budoucích vědeckých sil, návrh nijak blíže nespecifikoval. On se jí naopak celkem podrobně věnoval jak ve Vědecké ročenke, tak ve své přednášce ve Všeřdu.³⁸

Osnova rámcově upravovala i zkušební taxy, placené posluchači za zkoušky. Engliš by tuto otázku ponechal úpravě v podzákoně normě a zkritizoval vzájemné proporce mezi výší tax, když se za promoci, která je jednorázovým aktem, byť s účastí více na taxe zainteresovaných osob, žádala vyšší taxa než za posouzení disertační práce.³⁹

U nově zaváděné dizertační práce, jejíž předložení se mělo stát součástí rigoróza, upozornil na to, že osnova s požadavkem, aby šlo o „samostatnou vědeckou práci“, na ni klade stejné nároky, jako se kladou na habilitaci.⁴⁰

Rigoróz a doktorát se Engliš dotkl podrobněji už v přednášce ve Všeřdu. Požadoval navázání rigoróza na konkrétní obor s tím, že se bude vyžadovat hlubší vědecká příprava v něm. Uchazeč by podle jeho mínění měl ze zvoleného oboru absolvovat seminář a předložit dizertaci a z něj a „z přílehlých předmětů přípravného studia filosofické a historické povahy“ složit jedno ústní rigorózum. Už tu, podobně jako v článku z Vědecké ročenky, konstatoval, že disertace „na rozdíl od práce habilitační nevyžaduje práce, která znamená pozitivní obohacení vědy, nýbrž jest studií, svědčící o samostatnosti myšlení, znalosti pracovních metod a jest aspoň aplikací daných vědeckých poznatků na konkrétní případy a problémy“.⁴¹

V souvislosti s habilitacemi docentů a jmenováním profesorů se v závěru přednášky ve Všeřdu věnoval též auto-

³² Všechny citace ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 29.

³³ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 30.

³⁴ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 31.

³⁵ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 30.

³⁶ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 31.

³⁷ Ibidem.

³⁸ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 32; ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský.* 1935, roč. XL, s. 163.

³⁹ ENGLIŠ, K. Studium národního hospodářství a reforma právnického studia. *Vědecká ročenka Právnické fakulty MU, 1934–1935, roč. XIII.* Brno: PF MU, 1935, s. 33.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský.* 1935, roč. XL, s. 164.

nomii fakult. Autonomii vnímal jako „svobod[*u*] vědeckých reprezentantů proti vlivům jiným, jimiž byla dříve církev, dnes politika atd.“ Ocenil ji, ale jedním dechem varoval před nebezpečím jejího zneužití, když se „fakulta doplňuje podle jiných pozitivních nebo negativních motivů, nežli podle motivů vědeckých“. Z toho dovozoval, že ten, komu byla autonomie dána, ji může udržet jen „plní-li funkci mu svěřenou, a je-li si své odpovědnosti plně vědom“.⁴²

V textu Englišovy přednášky lze najít i zajímavou zmínku o tom, že „před časem“ dal podnět ke zřízení „mezifakultní komise pro reformu studia právního“, která „se nakonec rozešla bez výsledku“.⁴³ Protože nemáme informace o tom, že by existovala nějaká jiná komise pro reformu právního studia než ta ustavená v roce 1925, o níž jsem se zmiňoval, lze se důvodně domnívat, že se jednalo právě o ni.

5. Krátký výlet za časový horizont první republiky

Některé ze změn, diskutovaných v první republice, se rozhodla realizovat vláda pomnichovské Česko-Slovenské republiky (ministrem školství a národní osvěty v ní byl právní historik profesor Jan Kapras). Se zmocňovacím ústavním zákonem č. 330/1938 Sb. z. a n. v zádech měla silně usnadněnou pozici. Platnou právní úpravu novelizovala především nařízením s mocí zákona č. 16/1939 Sb. II., o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních, platným jen v českých zemích.⁴⁴ Nařízení zejména rozdělovalo druhý studijní oddíl na dva a prodlužovalo studium, ovšem jen na devět semestrů, rozdělených po třech pro každý oddíl studia. K provedení nařízení s mocí zákona vláda vydala nařízení č. 31/1939 Sb. II., které zejména doporučilo k navštěvování některé nové předměty (například úvod do právního a hospodářského myšlení, státní účetnictví, obchodní účetnictví a podnikové bilancování, agrární zákonodárství se zvláštním zřetelem k historickému vývoji agrárních poměrů ad.) a uložilo povinnost absolvovat nejméně jeden semestr v každém studijním oddíle na tuzemské univerzitě. Na tuto úpravu vláda navázala změnou rigorózního řádu na fakultách věd právních a státních, obsaženou v nařízení č. 66/1939 Sb. I., schváleném vládou 10. února, ale publikovaném ve Sbírce až v den okupace nacistickým Německem. Vládní nařízení do úpravy rigorózního řízení v podstatě jen zapracovávalo konsekvence rozdělení studia na tři oddíly.

⁴² Všechny citace ENGLIŠ, K. Reforma právního studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 166. Pasáž o autonomii jako „nejen velice zajímavou, nýbrž přímo aktuální“ ve Všehrdu obsáhle citoval autor krátké zprávy o Englišově přednášce a o její následné publikaci v *Obzoru národohospodářském* [Autonomie universitní a fakultní (zkratka vr.). *Všehrd*. 1934–1935, roč. XVI, s. 361].

⁴³ ENGLIŠ, K. Reforma právního studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 165.

⁴⁴ Do podoby právního vzdělávání v obdobném duchu ovšem zasáhly i slovenské orgány. Na Slovensku se pak studium práv rozčleněné do tří oddílů praktikovalo i v prvních poválečných letech.

Tyto změny však nedostaly šanci prokázat svou prospěšnost. Nařízení s mocí zákona a prováděcí nařízení k němu sice nabyly účinnosti od začátku letního semestru studijního roku 1938/1939, ovšem studující, kteří už vstoupili do druhého studijního oddílu, se mohli rozhodnout, zda chtějí pokračovat ve studiu podle starého nebo nového modelu. Především však v této době českým právními fakultám zbývalo jen několik měsíců přežívání, protože nacisté využili první příležitosti a po známých událostech z října a listopadu 1939 české vysoké školy zavřeli.

V duchu koncepce kontinuity s předmnichovskou republikou, prosazené londýnským odbojovým centrem, se v českých zemích předpisy přijaté za druhé republiky nestaly součástí československého právního řádu, i když se některé z nich mohly používat. Právní úprava z roku 1939 se proto po osvobození vůbec nezačala praktikovat. Je to na první pohled poměrně překvapivé, protože by se na ni pro její apolitickou povahu a též potřebnost změn, které zaváděla, mohla bez problémů vztáhnout výminka o použitelnosti některých předpisů z doby nesvobody (zákon č. 195/1946 Sb.). V době vydání tohoto zákona však už právní fakulty fungovaly „postaru“ a ministerstvo zřejmě nechtělo komplikovat jejich už tak složitou situaci. Musely totiž řešit spoustu jiných problémů, spojených zejména s návalem zájemců o studium z řad těch, kteří nemohli dokončit studium započaté před válkou nebo nastoupit na vysokou školu za okupace, a s úbytkem profesorů, z nichž se někteří stali oběťmi nacistické perzekuce a jiní naopak museli odejít pro příliš úzkou spolupráci s okupačními orgány.

Práce na reformě právních studií se krátce po druhé světové válce opět obnovily.⁴⁵ Při ministerstvu vznikl sbor pro reformu studia vedený profesorem církevního práva bratislavské a pak krátce i brněnské a pražské právní fakulty Vratislavem Buškem, ale po únoru 1948 nabraly úplně jiný směr.

* * *

Dnes už otázku obsahu studia na právních fakultách neupravuje speciální zákon, protože schvalování studijního programu a dalších studijních předpisů náleží akademickým orgánům, fakultním, ale též univerzitním. Provést – třeba i zásadní – úpravu je proto formálně jednodušší. O to větší je odpovědnost jednotlivých vysokých škol, fakult, jejich funkcionářů, vědeckých rad i všech příslušníků akademické obce. Co si tedy lze, i s vědomím této významné odlišnosti, odnést z maratónu marných prvorepublikových reformních snah?

Jednotlivé konkrétní návrhy časem přestaly být aktuální, buď proto, že se aspoň na čas realizovaly, nebo – a to hlavně – v diametrálně změněných podmínkách následujících desetiletí nekorespondovaly s novým, importovaným a autoritativně prosazeným pojetím vysokoškolského studia. Polistopadové pokusy vrátit se k rozdělení studia na tři studijní oddíly, jak to navrhoval Engliš, byly postupně opouštěny s tím, že se inspirace hledaly spíše než ve středoevropském

⁴⁵ K tomu například VOJÁČEK, L., TAUCHEN, J., SCHELLE, K. Dějiny Právní fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1, 1919–1989. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 242–244.

konceptu vysokoškolského studia v anglosaském světě. Motivace a přístupy prvorepublikových diskutérů však mohou být poučné a inspirující i dnes.

Je třeba zaznamenat a ocenit, že návrhy mnoha účastníků prvorepublikových diskusí, včetně Engliše, nebyly jen momentálními nápady či akademickým uvažováním „ve vzduchoprázdnu“, ale opíraly se o zhodnocené zkušenosti z každodenní praxe a o analýzu úrovně přijímaných posluhačů a následného uplatnění absolventů.

Že se tehdy i dnes zdůrazňovala potřeba přiblížit studium co nejvíce potřebám praxe, ani není třeba připomínat. Důležitý je jiný moment: většina diskutujících (včetně K. Engliše) si uvědomovala, že se tento postulát nenaplní kupením do nejvíce konkrétních „praktických“ informací z jednotlivých právních odvětví, které mohou pověstným jediným škrtem pera zákonodárce ztratit význam, ale že fakulta musí posluchače vyškolit – řečeno Englišovými slovy – „ve způsobilosti právnického a hospodářského myšlení“⁴⁶ tedy musí je naučit uvažovat tak, aby byli schopni správně „právnicky“ vyhodnotit určitou vzniklou situaci a adekvátním způsobem na ni aplikovat příslušný právní předpis. V tomto pojetí přiblížení praxi předpokládá v pozitivním právu kladení důrazu na osvojení si obecných pojmů a systémových informací a spolu s tím také zajištění odpovídajícího rozsahu výuky teoreticky a historicky zaměřených disciplín.

Už od 19. století bylo zřetelným trendem, odvíjejícím se od výraznějšího zasahování státu do dříve čistě soukromoprávních záležitostí a spojeným též s novými přístupy k právu, omezování rozsahu výuky historickoprávních disciplín. Prvorepublikové diskuze to pak jen potvrdily. Zároveň však byla většina zainteresovaných přesvědčena o potřebnosti zasadit výklady o platném právu do širšího historického (a teoretického) kontextu. Zatímco v době první republiky bylo aktuální soustředit se na to první, reagovat na změnu společenských vztahů upravovaných právem, dnes do popředí vystupuje to druhé – po provedených redukcích zajistit prostor pro to, aby výuka právní historie byla vůbec schopna dát studentům to, co se od ní očekávalo tehdy a co by měla zajišťovat i dnes.

Velmi aktuální je dnes, kdy zkoušíme převážně písemnou formou, podstata návrhů týkajících se zkoušení. Neměly by se jako měřítko zvládnutí látky brát jen mechanicky naučené vědomosti, k čemuž – alespoň v některých předmětech – písemná forma zkoušení svádí, ale je třeba se soustředit na prověřování schopnosti včlenit nabyté znalosti do určitého systému a aplikovat je na praktické situace.

Pokud se reforma připravuje s aktivní účastí většiny zainteresovaných subjektů jako ta prvorepubliková, nutně při ní musí dojít k názorovým střetům, vyvolaným odlišnými pohledy danými (v lepším případě) profesním zaměřením nebo (v horším případě) osobními averzemi a jinými iracionálními momenty. Za první republiky toto nebezpečí nehrozilo tolik jako dnes. Ne že by se prvorepublikovým fakultám vyhýbaly různé animozity, vždyť k osobnostem profesorů se zpravidla připínalo silné ego, ale formulace konečného řešení nebyla v rukou akademických orgánů, kde to nebezpečí

hrozí více, ale v zásadě nezainteresovaných osob na ministerstvu a v parlamentu. Váha stanovisek jednotlivých profesorů a dalších osob zapojených do diskuzí byla proto dána více než formální autoritou jejich racionalitou a přesvědčivostí podání (i když vliv vazeb na politiky a ministerské úředníky, nežádka vzešlé právě z profesorských sborů právnických fakult, samozřejmě nelze zcela vyloučit). Jelikož rozhodnutí, která při hledání nové podoby studia padnou, by měla ovlivnit studium na té které právnické fakultě na dlouhou dobu, je namístě s autorem důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních z roku 1919 znovu konstatovat, že „*nic není tak nebezpečné, jako experimentovati v těchto věcech*“, a dodat, že každá navržená změna by měla být řádně promyšlena, předjednána a zdůvodněna.

Ze současného pohledu je důležité i to, že se mezi jednotlivými názory občas objevily a prakticky zapadly radikální revoluční návrhy. I když některé s nimi spojené motivace, postřehy či jednotlivé nápady rozhodně stály za zamýšlení, povaze většiny vesměs konzervativně laděných profesorů i ministerských úředníků bylo bližší uvažování o přece jen opatrnějších modifikacích stávajícího systému – a jsem přesvědčen, že to nebylo úplně špatně. Ostatně, i když k žádné reformě právní úpravy nakonec nedošlo, neznamená to, že by se na právnických fakultách nic neměnilo. I za platnosti starých předpisů – a jistě také pod vlivem debat o změnách platných předpisů – bylo možné inovovat metody výuky⁴⁷ a alespoň jako nepovinné zavádět do výuky nové předměty. Pokud dílčím změnám v samotné výuce něco překáželo, nebyly to v prvé řadě předpisy, ale spíše neutěšené personální poměry na fakultách, plynoucí zejména z malého počtu systematizovaných míst profesorů i pomocného odborného aparátu (asistentů).

Prvorepublikové reformní úsilí nebylo korunováno úspěchem. I to je – negativním – poučením pro dnešek. Jak jsem již jednou napsal, „*každá navržená změna by ... měla být řádně promyšlena, předjednána a zdůvodněna*“, přesto však v jistém, pokud možno ne příliš odkládaném okamžiku je třeba říci dost. Prvorepublikoví úředníci Ministerstva školství a národní osvěty v tomto směru podle mého názoru příliš váhali hned dvakrát: poprvé, když se svými návrhy přišli až v polovině třicátých let, tedy po více než deseti letech od doby, kdy se začalo intenzivněji uvažovat o koncepčních změnách v právnickém vzdělávání (a to nebereme ohled na předválečné diskuze a návrhy), a podruhé po předložení samotných návrhů. Reakce právnických fakult a dalších institucí a jednotlivců na ně totiž byla téměř okamžitá, takže nová verze návrhu mohla zajisté vzniknout dříve než za druhé republiky. Na druhé straně je v tomto případě třeba na obranu ministerstva říci, že reakce na předložené návrhy byly sice okamžité, ale též velmi rozmanité a často protichůdné a že konec třicátých let nebyl právě klidnou dobou, příhodnou pro tvorbu koncepčních změn ve školství.

⁴⁶ ENGLIŠ, K. Reforma právnického studia. *Obzor národohospodářský*. 1935, roč. XL, s. 159.

⁴⁷ Například někteří profesori se inspirovali metodami výuky z anglosaské právní oblasti, jiní zpestřovali cvičení názornými pomůckami. K tomu „Case method“ ve vyučování právnickém (šifra M. B.) a Novou metodu právnických praktických cvičení ... (šifra JK). *Všehrd*. 1936–1937, roč. XVIII, s. 125–126 a 308.